

RENATA ŠRIBAR<sup>1</sup>

## Intervencija v degradacijo znanosti: razumevanje dela stigme

**Izvleček:** Avtorica uvodoma pojasni disciplinarni presežek, transformativni pristop v raziskovanju s ciljem minimalistične intervencije v oblastna razmerja znanosti. Metodološko poveže raziskovalno samoumestitev, avtoetnografska beleženja, kritično analizo razmerij oblasti, semiotiko in kritično analizo diskurza. Osrednji predmet raziskovanja, stigmo in stigmatiziranje, opredeli skozi triado svobodno izražanje–diskriminacija–varstvo pred spodbujanjem sovraštva. Slednje, tj. spodbujanje sovraštva, je sinonim za sovražni govor; najdevamo ga na sledi stigmatizacij, ki učinkujejo kot sredstvo diskriminiranja in izključevanja. Izhodišče argumentacije v prid tezi o nuji individualne in kolektivne odgovornosti za manko družbenega veziva (kar je poleg drugega tudi učinek stigmatizacije kot elementa sovražnega govora) je razumevanje vloge politične bipolarnosti.

Še druga konceptualizacija, pomembna za elaboracijo teme, izvira iz klasičnega liberalnega zagovora svobodnega izražanja in v tem okviru človekovih pravic žensk (John S. Mill in Harriet Taylor Mill). Ta zagovor je umeščen v konfrontacijo z “običajnim”, “normalnim”. “Normalno” v družbeno-kulturnem življenju je razumljeno kot destruktivno za človeško enakost tudi v Goffmanovi obravnavi stigme. Na področju sodobnega znanstvenega raziskovanja je nasprotje “normalnosti” stigma konfliktnosti, tj. neprilagojenosti; v posameznih primerih postane stigma tudi oznaka dejanske ali pri-

<sup>1</sup> Dr. Renata Šribar je direktorica Centra FemA – Zavoda za transformativne študije in delovanje. E-naslov: renata.sribar@guest.arnes.si.

pisane politične orientacije, kar je indikativno za politično zaznamovanost znanstvenih hierarhij in formiranje sektorske margine. Prispevek se zaključi s strateško možnostjo na ravni subjektivnosti, njenega procesiranja s privzemanjem stigme in z izrazom volje do razgradnje molka, konstitutivnega za nelegitimno izvrševanje oblasti. Za premeno mehanizmov znanstvenih oblasti pa obstaja nuja vzpostavitev funkcionalne instance za uveljavljanje etične znanosti in raziskovalne celovitosti.

**Ključne besede:** znanost, svoboda izražanja, molk, stigmatizacija, diskriminacija, politična bipolarnost

UDK: 001:070.13

### **Intervention in Science Degradation: Understanding the Work of Stigma**

**Abstract:** The research paper begins by explaining the disciplinary surplus of a transformative approach to research, which aims at a minimalist intervention in the power relations of science. Methodologically, the paper combines self-positioning, auto-ethnographic notes, a critical analysis of power relations, semiotics, and critical discourse analysis. The main subject of its research, stigma and stigmatisation, is defined through the triad 'freedom of expression – discrimination – protection against incitement to hatred'. The incitement to hatred, synonymous with hate speech, may be traced in stigmatisation, which serves as a tool of discrimination and exclusion. The starting-point of an argument urging the need for individual and collective responsibility for the lack of social bond (the lack which partly results from stigma as an element of hate speech) is a grasp of the role of political bipolarity.

Another conceptualisation, important for the elaboration of this theme, is derived from classic liberal defence of freedom of expression, and thus of the human rights of women (John S. Mill and Har-

riet Taylor Mill). This defence is pitted against the 'normal', 'mundane'. In Goffman's reading of stigma, too, the 'normal' in socio-cultural life is perceived as destructive of human equality. In the field of modern scientific research, the opposite of the 'normal' is the stigma of conflict, that is, maladjustment. In some cases it is even actual or alleged political orientation that becomes a stigma, which points to the political marking of scientific hierarchies and to the formation of a sector margin. The paper concludes with a strategic option at the level of subjectivity: subjectivity may be processed by our adopting the stigma and by expressing the will to deconstruct the silence which permits an illegitimate exercise of power. In order to transform the mechanisms of scientific authorities, it is necessary to establish a functional instance for the enforcement of ethical science and research integrity.

**Key words:** stigmatisation, discrimination, political bipolarity, freedom of expression, secrecy



## Uvod ali ustvariti neodvisen prostor raziskovalnega razmisleka in pridelati si stigmo

Performativnost kot realno učinkujočo razsežnost jezika premišljam s pozicije nekaterih danostih profesionalnega življenja v Sloveniji. Izhajam iz hipoteze, da imata v razgradnji solidarnostnih družbenih vezi, ki poteka po hierarhiji navzdol na raven posameznic in posameznikov, stigmatizacija in sovražni govor eno izmed značilnejših vlog. Upoštevajoč različne mere vpletenosti v njune mehanizme predpostavljam, da gre za kolektivno in individualno družbenopolitično odgovornost. Vrzal med promoviranim in udejanjenim, ki jo razumem tudi kot konstitutivni del sodobne in ne

le tradicionalne (patriarhalne) oblasti, je postala institucionalizirana na način vidnega, nič več prikrivanega. Je (z možnimi izjemami) nujen družbenopolitični vložek za formalno konstituirani uspeh ne glede na področje javne sfere in individualno idejno/ideološko orientacijo. Naj pojasnim še drugače: neskladje med pričakovanji, zahtevami in vizijami oblasti in ignoranca nosilcev, nosilk vsakokratnega izvajanja oblasti do lastnih pričakovanj, zahtev oziroma norm in vizij je postalo tako očitno, da najbolj, bolj kot vse drugo, kompetence, znanje in podobno, legitimira oblastniške pozicije, tudi če gre zgolj za mikro-izvajanje oblasti v posameznih medosebnih situacijah.

Izpostavljeno hipotezo z zaključnim strateškim, aplikativnim sklepom bom ilustrirala in argumentirala v skladu s transformativnim pristopom, navezujočim se na novo, angažirano etnografijo in ustvarjajočim nova metodološka orodja v odporu do “državno sponzoriranih metodologij”.<sup>2</sup> Obenem etnografija tu ne pomeni disciplinarne zamejitve spričo naravnosti, ob kateri ne zgolj metoda, temveč tudi znanje, ki ga producira določena disciplina, postane “samo” orodje specifičnega, “umeščenega”<sup>3</sup> spoznavanja. Elaboracija vpogleda se tako resda navezuje na avtoetnografsko beleženje dogajanja v Komisiji za ženske v znanosti (2014–2016), a vključuje tudi uporabo spoznanj in metod kritične analize diskurza in semiotike (v interpretaciji izjav in izjavljanj nosilcev in nosilk oblasti, izvajane na različnih ravneh znanstveno-raziskovalnega in tudi strokovnega delovanja), feministične epistemologije ter postmarksistične kritike ideologije v dekonstrukciji delovanja institucij.<sup>4</sup> Ker je sled dokazovanja hipoteze nepremočrna, jo zarisujem vnaprej.

---

<sup>2</sup> Denzin in Giardina, 2009, 13, 18.

<sup>3</sup> Haraway, 1999.

<sup>4</sup> Močnik, 1999

Pričenjam s konstatacijo o delovanju slovenskega političnega prostora, ki diskurzivno vztraja na polarizaciji in praviloma vanjo integrira vsako deklaracijo o političnem centru. V nadaljevanju opredeljujem, opisujem delovanje in diskurzivno umeščam stigmo/stigmatiziranje in povedano ilustriram s konkretnimi primeri stigmatiziranja. Ti strukturno in diskurzivno vključujejo politično polarizacijo, delovanje oblastniške instance s satelitskimi instancami, ki kooptirajo tudi alternativo. V zaključnem delu dokazovanja postrežem z učinkom stigmatiziranja raziskovalk in raziskovalcev v znanosti. Gre za konstruiranje specifičnega roba znanstvenega polja, ki sestoji iz neprilagojenih in zamudnikov, zamudnic iz časov, ko vključitev še ni zahtevala žrtve na oltarju oblastništva, kakršnega poznamo danes in ga v znanstveni in žurnalistični refleksiji zaznamujejo pridevniki “menedžersko”, “neoliberalno” oziroma kapitalsko orientirano in podobno. Govoriti s takega roba je v skladu s feministično epistemologijo privilegirano v pomenu drugačnih moči, identitet in subjektivnosti<sup>5</sup>; avtorsko se v pričujočem tekstu pozicija materializira skozi sledenje nameri kar največje možne transparentnosti pisanja in spoznavne celovitosti. Kjer ni mesta pretehtano zamolčanega, je tveganje in tveganje je luksuz margine.

## V znanost segajoča politična polarizacija

Politična polarizacija je vztrajnostni družbenopolitični moment kljub kritikam institucionalizirane politike in s tem polarizirane

<sup>5</sup> Elizabeth Grosz zapiše, da je moč, identiteto, subjektivnost treba obravnavati v širšem (feminističnoteoretskem) kontekstu in jih povezati s silami, ki so onkraj nadzora subjektov in družbenih skupin; te sile se da uporabiti, ne pa kontrolirati; gl. Grosz, 2005, 111; tako delo je lažje ugledati na znanstvenem robu kot v njegovem centru, lažje ga je izvajati z manjšimi raziskovalnimi sredstvi kot z večjimi, saj ravno centralne lege predpostavljajo več nadzora in podrejanje.

strankokracije. Interdiskurzivnost – ali socialnopsihološko: intersubjektivnost – je zaradi navedene politične shizme vsepovsod na izgubi. Politična bipolarnost, ki praviloma konzumira politični center skozi njegovo “desno” ali “levo” orientacijo, je namreč tudi “ozadenjska” agenda javnomnenjskih diskusij in tvorjenja prijateljskih, povezanih virtualnih območij spletnih skupnosti. Z vidika sovražnega govora, ki je eden od konstitutivnih elementov politične polarizacije, ima ta značilno zasedbo. Politično deklarirana desna opcija v javnem prostoru izstopajoče producira sovražni govor, deklarirano leva politična opcija se nanj kritično odziva – vendar se obenem tudi ta pod krinko intelektualne superiornosti ne brani bolj ali manj sofisticiranih degradacij, čeprav je tu neposredno stigmatiziranje redko. Če in ko se pojavi, ima praviloma teoretsko kritje, ki pa ne opravičuje dejanj stigmatiziranja (denimo stigma “fašist”, ki jo, vsaj v prvem branju, krije upravičena in konsistentna refleksija fašizacije družbe). V opisani razsežnosti nacionalizem, rasizem, homofobija pod okriljem “narodotvornosti” desnih opcij korespondirajo z žaljivim etiketiranjem, ki ga izvajajo deklarirano leve opcije, zajemajoče iz izvornega besednjaka fašistoidne in nacionalistično orientirane avtokracije. Enotnost tako enega kot drugega polja, temelječa na izključevanju drugega, se po strukturni nujnosti razformira v vsakem trenutku zunaj neposredne konfrontacije. V luči državotvornosti je politična bipolarnost, osrediščena okoli fenomena sovražnega govora in vrteča se okoli skupnostnih idejnih zadev, ki so stvar demokratizacije civilnega življenja, destruktivna sama po sebi.

Smoter zastavljene obravnave ni v relativizaciji individualnih in skupinskih idejnih pozicij v kontekstu politične in posledično družbene pa tudi državljanske polarizacije. Namenjena je senzibilizaciji glede produkcije sovražnosti v aktualnem družbenopolitičnem trenutku skozi stigmatiziranje in sovražni govor, ki pa ni geopolitično

in družbeno zamejena z mejami nacionalne države. Iz pričujoče spoznavne dispozicije se bom napotila na polje dveh načel, ki ju oblastniški diskurz postavlja v vzdržljivo konfliktno razmerje: pravica do svobodnega izražanja in pravica do osebne integritete; obe se navezujeta na status in pogoje možnosti različnih družbenih skupin in individuumov. Tovrstna konfliktnost ne vključuje politične polarizacije neposredno, saj zagovor enega ali drugega načela prihaja v tem kontekstu s politično prehodnih mest; obenem niti pomena svobodnega izražanja in osebne integritete nista enoznačna in pozitivno vrednotena sama po sebi; z izgovorom svobodnega izražanja se lahko producira sovražni govor (primer pornografije, rasizma ...); podobno dojemanje osebne celovitosti lahko vključuje zahteve, ki so v nasprotju s pravnim redom (denimo državljanstva zahteva po varnosti, ki odpira vrata nelegalnim mehanizmom nadzora). Obenem same besede v tem kontekstu niso enoznačne, same po sebi "politično korektne", tj. interdiskurzivno konstruktivne ali sovražne oziroma napeljujoče k sovražnosti. V nadaljevanju med drugim kot stigmatirajoč in sovražen obravnavamo prav politični besednjak, ki *per se* ni tak, a na drugem, v tem primeru znanstvenem področju nosi s seboj učinek diskriminiranja in izključevanja.

## Od spodobnosti do etike s prevratom

Elysaabeth Probyn je z delom *Sexing the self* in razkritjem svoje pozicije glede na neetična razmerja kanadskega raziskovanja<sup>6</sup> prizadela tisto, kar sem do tedaj razumela kot ustrezno moralno držo v povnanjanju sebstva. Prepričana sem bila, da krši dve temeljni zapovedi vsakdanje osebne in delovne spodobnosti že s samim eksplicitnim nanašanjem nase in razodevanjem lastnega sebstva skozi razkrivanje razmerij v svojem ožjem delovnem okolju, razme-

<sup>6</sup> Probyn, 1993, 12

rij, ki običajno potekajo v molku in na tedaj pri nas še neizgovorljivih ravneh. Teoretska platforma avtorice je zame postala povsem razvidna precej kasneje, dokončno aplikativna pa šele, ko je zame samo raziskovanje postalo ne le delo, temveč tudi raziskovalni teren. Poleg osebne morale – vsakdanje zasebne in delovne spodobnosti – so tudi obča etična merila v znanosti doživela nova opojmljenja in ne zgolj kolaps: raziskovalno samorazkritje v samoumestitvi in razkritje spornega delovanja drugih (žvižganje, angl. *whistle-blowing*) sta postala sestavni del raziskovalnih postopkov na metodoloških robovih, kot so jih oblikovale nova etnografija pa nekatere feministične, antropološke, sociološke in filozofske študije emocij in sprege izkustva in vednosti/nevednosti ter subjektiviranja ali pač “postajanja”. V okviru lastne, avtorske formacije vednosti je življenjsko naivnost in nedolžnost v medosebnih razmerjih znanstvenega dela poleg feministične teorije razgrajevala tudi Foucaultova konceptualizacija molka<sup>7</sup>. Na širši, institucionalni ravni se formalna in neformalna zapoved molčečnosti glede zakulisnega delovanja oblasti ni spremenila, prav tako se ni spremenil učinek njene razgradnje oziroma njena kršitev, čeprav jih je v sodobnosti več. Še vedno je – razen izjemoma, ko gre za boj za oblast na dominantnem prizorišču, učinek izgovarjanja očitnega, a utišane, nič en za oblastnike in poguben ali vsaj stigmatirajoč za izjavljalke\_ce. Ko gre za prikrita in minimalistična razmerja moči, ki se uveljavljajo v oblikovanju satelitske soudeležbe v politični polarizaciji tudi na polju znanosti, zapovedi molka zaradi moči kulturne norme v potencialno ogroženih znanstvenih skupnostih skorajda ni mogoče kršiti, če do kršitve pride, je izjavljanje prav tako bodisi preslišano ali utišano, in stigma neizogibna.

---

<sup>7</sup> O Foucaultovem pojmovanju molka kot elementa “vladnosti”, tj. mehanizma delovanja oblasti več Dolar, 2009.



## O razmerju med stigmatiziranjem in sovražnim govorom

Za razumevanje vezi med sovražnim govorom in stigmatiziranjem je nujen vnos tretjega člena, skupnega imenovalca. Vadim Verenich v interpretaciji estonskega sodnega primera sovražnega govora ugotavlja, da je svobodno izražanje v “evropskem semiotičnem prostoru” simbolno visokega reda, vendar razrešeno skorajda “mističnih” razsežnosti, značilnih za interpretacije 1. amandmaja ustave ZDA. Svoboda izražanja je v Evropi opredeljena v razmerju do diskriminiranja, je inherentno zamejena z opcijo diskriminiranja. Uravnoteženost med pravico do svobodnega izražanja in “zaščito pred spodbujanjem sovraštva” zastavlja vprašanje narativne “tipifikacije”, ki jo avtor, ob navajanju Bernarda S. Jacksona, opredeljuje kot uporabo družbenih konstrukcij podob posameznih dejanj pri vrednotenju dokaznega gradiva.<sup>8</sup> Gre za vzporednico predhodno nakazane kontekstualizacije govornega dejanja pri opredelitvi njegovega značaja, saj je izjava opojmljena glede na širši kontekst in situacijo. V pričujočem kontekstu je pomembnejše razumevanje svobodnega izražanja v neposrednem odnosu z diskriminacijo. Verenich z Uladzislaujem Belausaujem in v predpostavljenem duhu vladajočega evropskega razumevanja svobodo izražanja pojmuje kot “svobodo brez diskriminacije”.<sup>9</sup> Diskriminacija je skupni imenovalac svobode izražanja in “varstva pred spodbujanjem sovraštva”, pri čemer je slednje, spodbujanje sovraštva, pendant sovražnega govora in tako pomensko zamenljivi del triade svoboda izražanja–diskriminacija–varstvo pred spodbujanjem sovraštva/sovražni govor. Šele ta logično-semantična operacija vodi do razumevanja odnosa sovražnega govora do stigmatizacije. Stigma kot posebno opojmljenje znaka, “ki reprezentira posameznikovo identi-

<sup>8</sup> Jackson v Verenich, 2013, 4-5.

<sup>9</sup> Belausau v Verenich, 2013, 4.

teto”, postane izhodišče za diskriminacijo.<sup>10</sup> Diskriminacija v obliki pojava je konceptualizirana kot delo stigme in delo pa hkrati pogoj sovražnega govora. Zastavi se vprašanje, ali sovražni govor sploh lahko obstaja brez stigme, ali se lahko izvaja, ne da bi vseboval stigmatizacijo. Sledeč Goffmanu ne, stigma je bolj indikacija “onečaščenja” kot neke oprijemljive pojavnosti, ki je izrabljena za diskreditacijo. Gre za faktično šibko, a fantazmatsko in simbolno močno vez z določeno pripisano ali dejansko lastnostjo osebe ali družbene skupine, ki združuje ljudi s to (pripisano) specifično lastnostjo ali lastnostmi; tem se, če so dejanske, pripisuje pejorativni pomen. V tem smislu je treba nekoliko razširiti navedeno Kuharjevo opredelitev. Bolj kot za omalovažujočo “reprezentacijo” faktične lastnosti gre za konstrukcijo določene lastnosti, naj se ta veže na nekaj substancialno obstoječega ali povsem imaginarnega. Perspektiva v takšnem pripisovanju in vrednotenju je “normalnost”.<sup>11</sup> “Normalnost” ima kontekstualno pomen moralno ustreznega ali superiornega; mesto izjavljanja je zaznamovano, ovrednoteno z domnevno moralnostjo, stigmatiziranje ima status “moralne sodbe”,<sup>12</sup> ki opravičuje nadaljnjo diskurzivno agresijo, vključujočo tudi substancialno delovanje, lahko celo niz fizičnih dejanj z diskurzivno koherentnostjo.

### **Omejevanja svobode izražanja, tudi raziskovalnega: dovolj je repetirati eno besedo<sup>13</sup>**

Odpiranje govora o zamolčanih mehanizmih politične polarizacije z učinkom na raziskovalna razmerja se bo odvijalo v trajektoriji od

---

<sup>10</sup> Kuhar, 2009, 81.

<sup>11</sup> Goffman, 1986, 138

<sup>12</sup> Brewis in dr., 2011, 2

<sup>13</sup> Beseda repetirati je izbrana z namenom vključevanja še enega prilega-jočega se pomena poleg “ponavljati”: “potegniti zaklep pri nekaterih vrstah ročnega strelnega orožja nazaj in potisniti naboj v cev” (Ahlin in dr., 1991).

zdaj že oddaljenega srečanja z Millovo argumentacijo načela svobodnega izražanja, ki ni ločeno od delovanja, je pa odmerjeno s pravicami druge\_ga in državotvornim uravnoteženjem družbenih moči nosilk\_cev posamičnih diskurzov. John Stuart Mill z avtorsko anonimno sodelavko in za tem tudi ženo Harriet Taylor<sup>14</sup> izpeljuje tu povzete trditve iz predpostavljenega odnosa države do različnih veroizpovedi.<sup>15</sup> V nadaljevanju njenega dela, med pisanjem *The Subjection of Women*<sup>16</sup> (v času katerega je Harrieto doletela smrt), je preizpraševanje moči govora samonanašalno: za sočasnost je bil diskurz o spolni hierarhiji in podreditvi žensk dojet kot nekaj, česar ni bilo mogoče slišati.<sup>17</sup> Neodzivnost, molk glede tematizacije podrejenosti žensk avtorskega in intimnega para Mill že implicira fenomen, ki nakazuje sklepni del pričujočega teksta, molk skozi hotenje po nevednosti. Drugi stični koncept je tematizacija “normalnosti”, z Millom “običajnosti” glede opresivnih razmerij spolov. Teza izpred poldruega stoletja v javnem diskurzu še vedno ni sprejeta brez zadržkov: kar se razume kot “naravno” v neenakem razmerju med spoloma, je zgolj “običajno” in obratno, kar velja za “nenaravno”, je samo “neobičajno”.<sup>18</sup>

Opisana liberalistična klasika – izražanje je delovanje, ki mora biti zamejeno s pravicami drugega, tekmujoča diskurza morata biti enakovredna v prezenci, za kar naj poskrbi država – je vpeta v usta-

<sup>14</sup> Biografski podatki so navedeni po Macleod, 2016.

<sup>15</sup> Mill, 1992 [1859].

<sup>16</sup> Poleg tega dela s področja podreditve in pravic žensk sta John S. Mill in Harriet Taylor Mill – tokrat v ekspliciranem soavtorstvu napisala tudi sufražetski esej *The Enfranchisement of Women*. Po materini smrti je Johnu S. Millu pri pisanju in zaključevanju dela *The Subjection of Women* pomagala Harrietina hči iz prvega zakona Helen Taylor.

<sup>17</sup> Mill, n.d. [1869]), 443

<sup>18</sup> Ibid, 441

vna določila državnih demokracij in v naddržavne akte. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1994) pod določiloma o “svobodi mišljenja, vesti in vere” in “svobodi govora” kaže na svojo historično podstat glede svobode izražanja/govora in *par negationem* še tudi glede učinkov (omejevanje svobode tudi zaradi javne “varnosti” in “reda”). Koeksistenca družbenih skupin, ki bi spontano vzniknila v spoštovanju zapisanih načel, je trajno zastavljena kot ideal skupnostnega sobivanja – utopija, kjer ni razlike, ki bi lahko bila utemeljena v kakršnem koli nasilju, simbolnem/sistemskem/objektivnem ali subjektivnem/fizičnem<sup>19</sup>, kakor nasilje ontološko segmentira Slavoj Žižek.

Stigma kot dejavnik simbolnega in systemskega nasilja ne more delovati drugače kot skozi identifikacijo skupine z vzpostavljanjem razlike, ki pa je vrednotno zaznamovana. Kar je po Goffmanovi interpretaciji za našo rabo tule ključno, je abstraktna narava stigmatizirajoče besede, ki tvori kakršenkoli že človeški “agregat”,<sup>20</sup> torej zaničevalno predstavo in ubesedenje amorfnosti z diskriminatornim in izključevalnim učinkom. Enako kot pri tradicionalni diskriminatorni matrici spolov (moški kot norma in ženske kot drugo v normativnem razmerju) to drugo, pomensko in vrednotno drugotno skozi stigmato sopostavlja superiorno skupnost. Tudi pravica do stigmatizacije je skupinska in vključuje odrekanje dobrin marginaliziranim in stigmatiziranim, tistih dobrin, ki jih nadvladujoča skupina razume kot obče želene. V primeru znanstvenega raziskovanja so to v prvi vrsti finančna sredstva, ki zadostujejo za dovolj oskrbljeno delo – in za vzdrževanje statusa in karierno napredovanje prav tako pomembne delovne povezave. Jedro razlike in vir razcepa sta v volji do delitve: skupini, ki obvladuje sfero z ra-

---

<sup>19</sup> Žižek, 2007, 7-8

<sup>20</sup> Goffman, 1986, 23

zličnih mest-rangov pripadajo poleg tekočih še dodatni, dogovorjeni resursi iz državnega budžeta in asistenca srednjega sloja upravne oblasti. Kjer je volja do sodelujoče delitve resursov, ni pečata oblasti, kjer je oblast falično zaznamovala prostor (ne glede na utelešene zasedbe položajev, moški/ženske/drugo), je delitev interna in poteka v pričakovanem, predpisanem toku distribucije moči, eksterno poteka boj na nož v imaginarnem boju za preživetje tistih, ki jim je to tako ali tako strukturno zagotovljeno.

### **O drobtincah dobrin, ki materialno sotvorijo stigmo**

Jelica Šumič Riha o delitvi dobrin v drugem kontekstu – ko razmišlja o dobrodelnosti in utilitarizmu,<sup>21</sup> ugotavlja, da tisti, ki daje s pozicije imeti, razume to, kar ima, kot obče želeno. Avtorica z Goffmanom tematizira mejo med obema družbenima skupinama, opredeljenima z dejanjem dajanja/podarjanja in obenem stigmatiziranja (podarja se “revežem”) na eni in sprejemanja in hkrati s tem privzemanja stigme na drugi strani. Če vzame sprejemajoča in stigmatizirana skupina dobrino družbeno dominantne skupine za svoje dobro, za sebi lastno dobrino, je kot instanca novega in spremembe izgubljena. V raziskovanju je “dobrodelnost”, ki naj ne bi bila, v dobesednem pomenu, nič drugega kot pravična delitev resursov z oblastniških vrhov, faktično omejena na drobce tekočih sredstev tistih, ki so prilagojeni, ki “obvladajo”. Takšna dobrodelnost se v nobenem primeru ne širi na privilegije, ki jih nudijo vrhuške znanstvenih oblasti. Vzeti drobtinice, ki padajo s vsakodnevnih pogrinjkov, zares ... kot želeno dobrino v izvrševanju poklica in ne zgolj kot nujni, a zločesti vir ekonomskega preživetja – to bi bilo pogubno za prevratniški potencial znanstvenega roba. Redka prava “darila”, torej sredstva in delovne povezave pridejo zgolj od tistih, ki niso

<sup>21</sup> Šumič Riha, 2002, 53

vpeti v oblastne strukture; praviloma imajo obliko ustreznega finančnega povračila in delovne priložnosti, ki ne bo na noben način kontaminirala uvida v znanstvene politike in znanstveno “vladnost” niti nižala ravni upornosti. Primeri pravega “darila”, ustreznega povračila za opravljeno delo in možnosti za še več dela so na voljo zlasti v sferi sodelovanja med raziskovalnim in nevladnim sektorjem, ki razpolaga s precej manjšimi sredstvi kot institucionalizirano raziskovanje, še zlasti, če gre za javne raziskovalne institucije.<sup>22</sup>

V aktualnem trenutku darila, ki to niso oziroma so po izvorni naravi le zasilne delovne priložnosti, prihajajo med izobražene ženske tudi od same vlade (ne glede na poklicni sektor žensk, a so te zaobjete tudi na področju znanosti in izobraževanja). Subvencija zadeva ustanovitvev “poslovnega subjekta” in status na vodilnem mestu, a je pogojna še drugače, zahteva se priučitev k podjetništvu. Razrešitev od dejanskosti in stigme nezaposlenosti ima tako visok davek za tiste v raziskovanju, zlasti v humanistiki in družboslovju.

### **Področna zastranitev**

Še bolj sofisticiran v ilustrativnosti je primer dobrine-drobtinice, ki je nekaj tako simbolnega, kot je izraz, ki naj bi stigmo ravno preprečeval. Glede na družbene hierarhije superiorna skupina, ki ne želi

---

<sup>22</sup> Na tem mestu se nanašam na zabeležena lastna sodelovanja z nevladnim sektorjem, kjer je bilo praviloma delovno razmerje “čisto” in spodbudno. V prekarnem delu se redko zgodijo večji projekti, zato je možna primerljivost med izplačevalci in delovnimi razmerji v obeh sektorjih. Še posebej, če pritegnem v primerjavo še samo vlado. V mandatu Komisije za ženske v znanosti od leta 2014 naprej je bilo treba na izplačilo skrajno borne sejnine za nekaj ur trajajoče seje, ki so velikokrat pripeljale do še dodatnega domačega dela, vsaj do aprila 2016, ko sem še lahko beležila dogajanje, čakati več mesecev. Komisija za ženske v znanosti je bila v tem mandatu očitno pozicionirana kot znanstveni rob ne glede na njeno strukturiranost in prilagodljivost ali neprilagodljivost članic\_ov oblastniškimi normam delovanja.

stigmatizirati, temveč nasprotno, destigmatizirati, v neizogibni privilegiranosti po nujnosti lovi svoj lastni rep. Tako sem poleti 2016 doživela in interpretirala izkušnjo v okviru kulturno-socialnega projekta "Vključujemo in aktiviramo". Kot literarna avtorica in gostja sem bila vključena v kreativno literarno delu z ljudmi s cerebralno paralizo. Dve osebi med navzočimi, zgovorna pametna mlada ženska in prav tako klepetav, tudi čustveno izrazen moški zrelih let sta ob konsenzu ostalih štirih navzočih v pogovoru ostro protestirala proti izrazu "osebe s posebnimi potrebami" rekoč, da se ne morejo poistovetiti s tem in da imamo vsi "posebne" potrebe. Šlo je za protest proti izključenosti na svojski način in šele posplošitev nudi uvid v reproduciranje stigme z enakim izidom diskriminacije in izključenosti, kot bi jo imel sovražen izraz - vsemu trudu različnih skupin v preseku med stroko, znanostjo in politikami navkljub. Za stigmatizacijo, ponižanje zaradi impliciranega negativnega vrednotenja gre očitno v vseh primerih skupinskih poimenovanj v razlikovanju od "normalnega", "običajnega", "naravnega" - poimenovanj, ki kažejo na deprivacijo, njen konstrukt, in ga s tem po nujnosti soustvarjajo. Pri opisanem dogodku se je prikrajšanost pokazala skozi strastno demonstracijo želje po vzdrževanju in tudi poglobljanju stikov še po delavnici, pri čemer je bilo evidentno, da jih življenjski manko v instituciji prizadeva bolj na ravni možnosti emocij kot same telesnosti. Ni telo tisto, ki njim (ali nam) preprečuje tvorne emocionalne odnose, temveč umestitev v družbeno hierarhijo na osnovi telesnosti. "Posebno" se v zvezi z opisanim primerom, pa tudi na splošno v karakterizaciji osebe kot take in ne njenih del in načinov delovanja, izkazuje kot stigma z neželenimi učinki. Napotuje k tršim oznakam, ki soustvarjajo človeške hierarhije javnih in zasebnih sfer: konfliktnost, kontroverznost, neprilagodljivost in kar je še podobnega. Tematizacija stigme v znanstvenem raziskovanju vodi tudi do besednega para pomenljivih stigmatizirajočih besed,

ki ju sicer pripisujemo predvsem sferi politike: “desničar\_ka”, “levičar\_ka”. Besedi ne implicirata stigme, prinašata jo, z Goffmanom, relacijsko,<sup>23</sup> s perspektive politične opcije, ki ima v določenem času in specifični konstelaciji več znanstvene oblasti.

### **Stigma na “znanstvenem” delu**

Ko je v septembru leta 2015 stopila na ministrsko mesto Stanka Setnikar Cankar, smo bile nekatere članice Komisije za ženske v znanosti pri MIZŠ neuradno obveščene, da se ji skupaj s tedaj novim državnim sekretarjem Petrom Mačkom z neznane, a visoke uradniške funkcije napoveduje trimesečni oblastniški rok, ker se ne “spozna na to, kako stvari gredo”. Tako ministrica kot državni sekretar sta se zavzela v prid delovanju Komisije, zato je bilo napoved lažje vzeti ne preveč zares. Toda krog stigmatiziranja in sovražnosti je bil začrtan nedolgo za tem: sama sem bila poklicana k državnemu sekretarju zaradi “konfliktnosti”, ki naj ne bi dopuščala, da skupaj s kolegico tvorno sodelujem pri vzpostavljanju državnega telesa in smernic za uveljavljanje načela etične znanosti. Po mučnem in zame žaljivem sestanku sem odstopila oz. se pustila odstopiti s “položaja” v okviru nastajajočega odbora,<sup>24</sup> ki sta ga kadrovsko formirala MIZŠ in SAZU. Kmalu se je znašla v podobni situaciji sama ministrica, napovedovala jo je stigma “desničarke”, ki jo je ob neformalni priložnosti izustil eden od kolegov, vztrajni in dobro vpeti sopotnik deklarirano levih političnih opcij. Stigma se je udejanjila z razkritjem honorarnih zaslužkov ministrice, pri čemer je “supervisor” KPK

---

<sup>23</sup> Goffman, 1986, 3

<sup>24</sup> Zaradi okoliščin na MIZŠ in v Komisiji sem v aprilu 2016 samovoljno in proti pričakovanjem odstopila s funkcije članice. Odgovor na zahtevo po ustreznem dokumentu o odstopu sem dobila z nekajmesečnim zamikom in v manipulativni dikciji, ki je namigovala, da sem bila odstavljena. Dokumentacijo hranim za temeljitejšo obravnavo primera.



služil, kar je pozneje postalo očitno, kot enkratno sredstvo za argumentirano razrešitev ministrice. Argument je bil ustrezen, način njegovega konstruiranja (pridobivanja podatkov) po pričevanju članice senata KPK Alme Sedlar vprašljiv.<sup>25</sup>

Lastno izkušanje stigme “desničarka” in “levičarka” priključuje benthamovski utilitarizem v izjavljanju in izjavljajočih: raba ene ali druge besede je odvisna od instance nadzora nad situacijo, v kateri se krši (v kateri kršim) načelo molka o vidnem, a nediskutabilnem. V analizo jemljem zgolj eno tovrstnih izrekanih. Kmalu po objavi monografije *O pornografiji*, vsebujoče dekonstrukcijo žanra, me je nagovoril statusno prestižni novinar. Traktat, ki ga je razvil na osnovi svoje iztočnice – omembe navedenega dela, je dosegel klimaks z nosilno idejo: kako da je obširno in temeljito argumentiranje “desničarsko”. Po tem dogodku sem lahko sklepala dvoje, prvič, da je trenutno občutje neformalne moči ali nemoči politične opcije ali politično podprtega oblastništva v različnih javnih sferah berljivo iz zagretosti v argumentaciji – ali pa, drugič, da je leva, ustrežnejše, “leva” opcija trajnostno tako gotova vase in sebi lastne intelektualno-storitvene kompetence, da ji za vzdržnost oblastništva zadostujejo slogani, priložnostne tirade in druge forme promocijske domiselnosti.

## **Znanost ne pozna meja: utemeljitvene etične kršitve na področju**

Etične kršitve in kršitve norm raziskovalne integritete v znanstvenem raziskovanju so konstitutivne za znanost-kot-je in ni naključje, da se “raziskovalna integriteta” nagiba k tematski redukciji na pla-

<sup>25</sup> Več o tem v Zahtevi po ureditvi razmer v komisiji za preprečevanje korupcije RS in po podpori članici senata protikorupcijske komisije Almi Sedlar, javno pismo članic skupine FemA in somišljenic ter somišljenikov. Dostopno med drugim na <http://www.mladina.si/165274/razmere-v-kpk-naj-se-uredijo/>, zajem 26. 3. 2015.

giatorstvo, falsificiranje, fabriciranje.<sup>26</sup> Nadzor in sankcioniranje sta urejena tako, da so vodstva izvzeta tudi v primeru, ko je ob dokazani trditvi o etični kršitvi možno ukrepati (primer ponovne prijave na MIZŠ v marcu 2016<sup>27</sup>). Tudi Finska, denimo, z uradom TENK, ki velja za vzornega, dokumentirano do nedavnega ni poznala primera obravnave kršitve vodstvenih oseb.<sup>28</sup> Hierarhija v dodeljevanju sredstev in pooblastil in celo v pripoznavanju kakovosti znanstvenoraziskovalnega (in visokošolskega pedagoškega) dela se tvori glede na osebnostno lastnost prilagodljivosti obstoječemu strukturnemu redu v znanosti in “dosežke”, ki v številnih primerih nimajo osnove v odgovornem pristopanju k delovnim nalogam. A razlike med kakovostjo in njenim umanjkanjem se brišejo z odvzemanjem delovnih možnosti, pripoznanj in drugimi nelegitimnimi praksami, navsezadnje tudi z načinom dela, ki je stvar agende razsrediščenega globaliziranega neoprijemljivega gospodarja sektorja, po Žižku tudi na splošno vladajočega “ultraobjektivnega sistemskega nasilja kapitala”<sup>29</sup>. Privzema in priznava se na institucionalnih in individualnih ravneh. V opisanih okoliščinah je pozivanje k

---

<sup>26</sup> Potem ko se je na mednarodni konferenci o raziskovalni integriteti (Rio de Janeiro, 2015) pojavila ideja o širitvi tematskega polja RI tudi na spolne diskriminacije in odgovornosti vodstvenih kadrov, se je tematska rigidnost, ki omejuje celo tematski spekter globalnega dokumenta o raziskovalni integriteti, Singapursko izjavo, še utrdila (osebna korespondenca z Lexom Bouterjem, predsedujočim organizacijskemu odboru naslednje mednarodne konference v Amsterdamu, 7. 4. 2016, osebni arhiv).

<sup>27</sup> Šribar, 2014

<sup>28</sup> Krista Varantola je tako odgovorila na moje javno vprašanje o preverjanju in sankcioniranju odgovornih v diskusiji na posvetu *Perspektive odgovornosti, etike in spolov: Nova razmerja v znanosti*, Ljubljana, 19. 9. 2014, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Komisija za ženske v znanosti: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Slovenska znanstvena fundacija.

<sup>29</sup> Žižek, 2007, 19

transparentnosti delovanja znanstvenih oblasti razumljeno kot konfliktnost, žvižganje kot neprilagojenost, samostojna raziskovalna refleksija s transparentnim ciljem vsaj minimalistične družbene transformacije kot svojevrsten avtizem. Ignoranca vseh navedenih izzivov se izraža v obliki hotene nevednosti, “nočemo vedeti”<sup>30</sup>. Ker gre za bariero v kakovostnem raziskovanju, na katero trka vse več glasov tudi iz najbolj formalno pripoznanih znanstvenih revij, je poleg širitve diskurzivne prakse odpora, temelječe na analizi obstoječega, nujen napredek v teoriji, ki izhaja iz Foucaultovega pojmovanja konstitutivne vloge molka za vzdrževanje režimov oblasti. Najlažje ga je načeti tam in tedaj, ko se zdi, da so aktualni problemi raziskovanja omejeni na šibek znanstveni proračun in kjer je zaradi individualizirane skrbi za obstanek videti najbolj neprebojen. Stigma kot racionalno, ne pa emocionalno privzeta identiteta je sredstvo odpora in koristno orodje za transgresijo obstoječega, je lahko odlika in najpomembnejši motiv raziskovanja. Na ravni države je trenutno za izboljšanje stanja v znanosti bolj kot višina deleža v državnem proračunu pomembno ustvariti nacionalni mehanizem, ki bo obravnaval kršitve etike in raziskovalne integritete ustrezno in s konkretnimi učinki.

## Bibliografija

BELSAU, U. (2010): “Judicial Epistemology of Free Speech through Ancient Lenses”, *International Journal for the Semiotics of Law*, 23 (2), 165–83.

BREWIS, A. A., WUTICH, A., FALLETTA-COWDEN, A., in RODRIGUEZ-SOTO, I. (2011): “Body Norms and Fat Stigma in Global Perspective”, *Current Anthropology*, 52 (2), 269–276.

<sup>30</sup> Tuana, 2006

- DENZIN, K. N., GIARDINA, D. M. (2009): "Introduction: Qualitative Inquiry and Social Justice: Toward a Politics of Hope. V *Qualitative Inquiry and Social Justice. Toward a Politics of Hope*, N. K. Denzin in M. D. Giardina (ur.), 11-45, Left Coast Press, Walnut Creek.
- DOLAR, M. (2009): *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*. Krtina, Ljubljana.
- GOFFMAN, E. (1986): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Simon and Schuster, New York.
- GROSZ, E. (2005): *Time Travels. Feminism, Nature, Power*, Duke University Press, Durham in London.
- HARAWAY, D. (1988): "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspectives", *Feminist Studies*, 14 (3), 575-599.
- JACKSON, B. S. (1997): *Law, Fact and Narrative Coherence*. Deborah Charles Publications, Merseyside.
- KUHAR, R. (2009): *Na križiščih diskriminacije: Večplastna in interseksijska diskriminacija*, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- MACLEOD, C. (2016): "John Stuart Mill", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter Edition), Edward N. Zalta, ur. Dostopno prek <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/mill/> (11. 12. 2016).
- MILL, J. S. (1992 [1858]): *On Liberty and Utilitarianism*, Oxford University Press, London.
- MILL, J. S. (n.d. [1869]): *The Subjection of Women*, Oxford University Press, London. Dostopno prek <http://www.marxistsfr.org/reference/archive/mill-john-stuart/1869/subjection-women/index.htm> (11. 12. 2016).
- MOČNIK, R. (1999): *Tri teorije. Ideologija, nacija, institucija*, cf, Ljubljana.
- PROBYN, E. (1993): *Sexing the Self. Gendered Positions in Cultural Studies*. London in New York: Routledge.

ŠUMIČ RIHA, J. (2002): *Mutacije etike. Od utopije sreče do neozdravljive resnice*. Ljubljana: Založba ZRC.

TUANA, N. (2006). "The Speculum of Ignorance", *Hypatia* 21 (3), 1-19 (internetna objava: 1-31). Dostopno prek <https://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/hypatia/v021/21.3tuana02.html>(27. 9. 2015).

VERENICH, V. (2013): "The Case of Lauris Kaplinski: A Guide to a Semiotic Reading of Incitement of Hatred in Modern Criminal Justice", *Signs and Society* 1(2), 213-241.

ŽIŽEK, S. (2007): *Nasilje*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana.

## Viri

AHLIN, M., idr. (1991): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*: Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (1970-1991).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Uradni list RS 33/1994 (13.6.1994). Dostopno tudi prek [https://www.google.si/?gws\\_rd=ssl#q=Evropska+konvencija+o+varstvu+%C4%8Dlovekovih+pravic+in+temeljnih+svoboc%5%A1%C4%8Din](https://www.google.si/?gws_rd=ssl#q=Evropska+konvencija+o+varstvu+%C4%8Dlovekovih+pravic+in+temeljnih+svoboc%5%A1%C4%8Din) (1. 2. 2017)

ŠRIBAR, R. (2014): *Analiza primera GARCIA: etika in nedemokratski pogoji možnosti raziskovanja, interno poročilo*, Komisija za ženske v znanosti pri MIZŠ, Ljubljana.